

Rutten mat och kallt rum

Att bli konfirmerad var i mitten på artonhundratalet en stor milstolpe som avgränsade barndomen ifrån ungdomen och det fortsatta vuxenlivet. Att ha blivit undervisad om tio Guds bud och förstått innebörden av dessa och de övriga kristendomskunskaper som krävdes för att få ta del av Herrens heliga nattvard, innebar att man ansågs vara så vuxen att man dels kunde försörja sig själv samt dels var betrodd som en samhällelig medborgare.

Strax efter eller något av de närmaste två till tre åren efter att man konfirmerat sig så tog de flesta ungdomarna tjänst utanför föräldrahemmet och sökte sin egen försörjning. Det innebar som regel att man också flyttade hemifrån och bosatte sig på den gård där man tjänade dräng eller piga. Mat och husrum ingick som en del av lönen.

När man går igenom flyttningarna så kan man se ett mönster där den första flyttningen från föräldrahemmet sker till en gård som inte ligger så långt hemifrån. Den första egna arbetsgivaren är vanligen känd av familjen antingen som en släkting, farbror, morbror etc, eller en bekant till föräldrarna genom att de bor i samma socken eller i någon av grannsocknarna.

Tjänstefolket städslades årsvis med tjänsteårets början och slut i samband med "slankveckan" i oktober månad.

Efter det första årets arbete utanför föräldrahemmet så hade man skaffat sig början på ett eget nätverk av personer som man kände. Det var dels de personer som kom och gick hos arbetsgivaren där man både bodde och arbetade och dels det övriga tjänstefolket, dvs de andra drängarna och pigorna som tjänade hos samma arbetsgivare. Man hörde sig naturligtvis för om husbonden var nöjd med den nya drängen eller pigan och denne byggde successivt upp ett anseende om sin person, bra eller dåligt.

På samma sätt spreds information mellan drängar och pigor när de träffades om vilka arbetsgivare som var bra. Om de är rimliga i sina krav på arbete och om det är bra och trivsamt att bo hos dem. Det syns ganska tydligt när man studerar flyttlängderna var tjänstefolket trivs och stannar länge. I annat fall så behöver arbetsgivaren hitta nytt tjänstefolk i stort sett varje år. Detsamma gäller drängarna och pigorna för om de inte fullgör vad arbetsgivaren förväntar sig eller på andra sätt är besvärliga så förlänger inte arbetsgivaren tjänsten utan man får söka sig till en annan gård.

Att vara tjänstefolk var minsann inte alltid så lätt. Pigan Erica Lindbom vantrivdes hos sin arbetsgivare Jan-Eric Åhlén i Tyresta i Litslena. Hon hade börjat sin tjänst den 24 oktober 1859 men hade efter en tid fått nog, avbröt sin tjänst och flyttade därifrån på eget bevåg. Det Erica var missnöjd med var att maten hade varit så dålig att den inte var ätbar utan ofta rutten eller på annat sätt förstörd. Boningsrummet som anvisats till Erica hade varit kallt och utan möjlighet till uppvärmning. Dessutom var Åhléns syster som förestod hans hushåll så elak och trätgirig att trots att Erica på alla sätt försökt göra henne till lags så hade hon ständigt grälat på och behandlat Erica illa.

Erica flyttade då och tog tillfällig tjänst hos Jan Andersson i Kälsta. Erica ville att Åhlén skulle betala ut den halva årslön som hon hade inestående och dels bli skild från sin tjänst hos honom.

Lönen för hela året var avtalad till 20 Riksdaler Riksmünt i pengar, två marker ull, tre par kängor, 16 alnar linlärft, en yllekänning, halsduk, förkläde och handskar.

Erica hade intyg från tre olika personer:

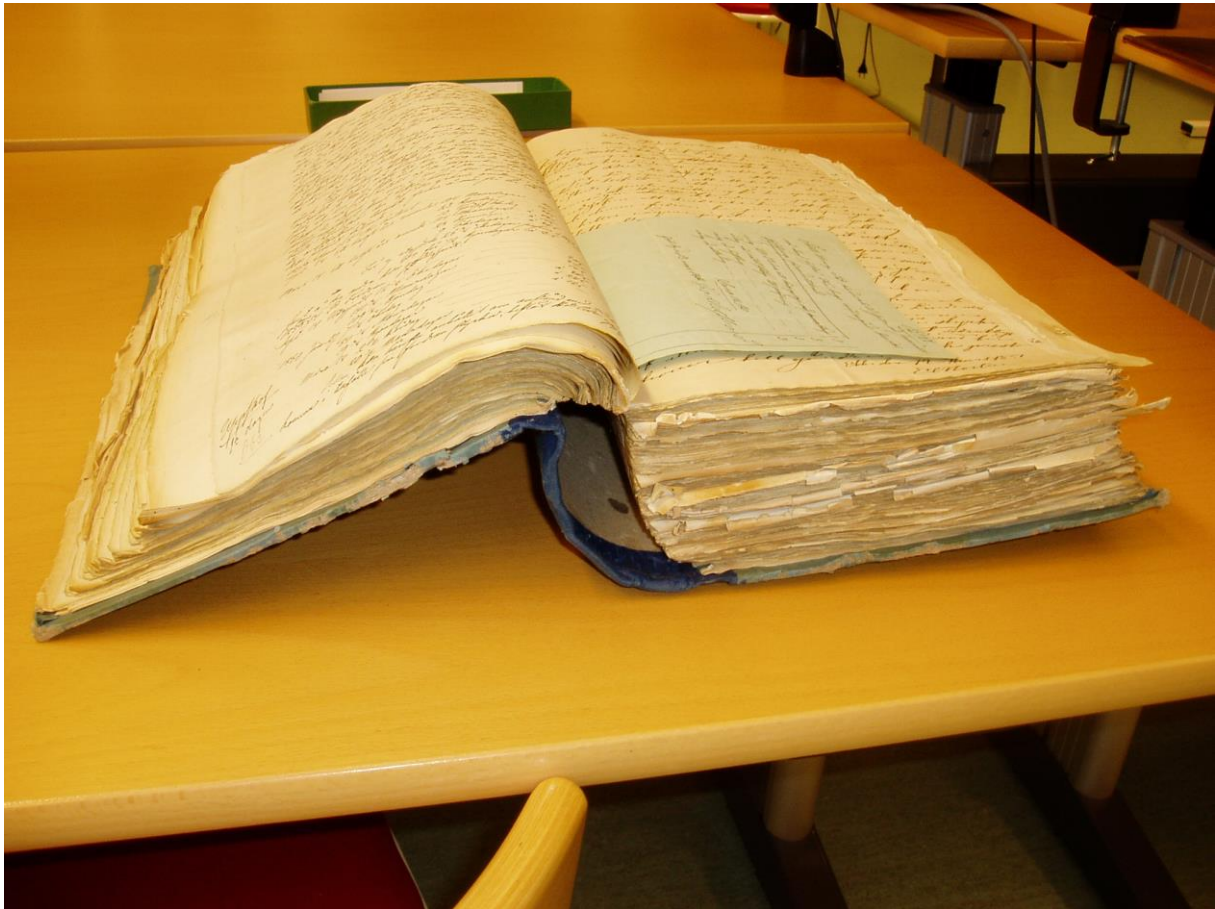
Axel Lindström som en kort tid hade hjälpt Åhlén med arbete under samma tid som Erica var där intygade att där inte fanns på bordet annat en skämd mat, rutten sylta och rå eller okokt korv så att allt som fanns var nästan omöjligt att förtära. Axel intygade också att Åhléns syster, som skulle vara i matmors ställe, från henne hördes inget annat än sorg och obelåtenhet. Men det värsta var, sa Axel, att stugan som vi låg i var så kall att strumporna som vi använde om dagarna hängdes upp i spisen på kvällarna för att torka. De var alldeles genomfrusna på morgonen.

Carl Fredrik Eriksson och Johan Hult intygade samma sak och tillade att de på grund av att maten var så dålig hade de måst gå och arbeta utan mat.

Åhlén å sin sida klagade på att Erica avvikit ur tjänsten först 30 december-10 januari och därefter 23 april-3 juli utan att ha bett om tillstånd till det och för detta sitt uppstudsiga och brottsliga beteende yrkar han skadestånd.

Rätten finner att Åhlén brutit i skyldigheten att förse sitt tjänstefolk med försvarligt underhåll och tjänligt husrum, men eftersom Erica inte kunde bevisa att det vara av ovilja som Åhlén brutit så får inte Erica igenom sina krav på ersättning annat än att hennes tjänsteavtal förklaras ha upphört.

Rätten finner också det styrkt att Erica avvikit ur sin tjänst men att hon ägt laglig rätt till det utifrån de omständigheter som beskrivits och att Åhlén själv förorsakat den skada som han åsmakats genom Ericas avvikande varför även hans skadeståndskrav ogillas.

Bildtext: Exempel på en dombok. Bilagorna är infästade i grupper "i närheten" av de mål de tillhör.
Foto: Göran Källgården, 2006.